

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE'DE MALİ DİSİPLİN POLİTİKALARININ EKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ: 1990-2015 DÖNEMSEL BİR ANALİZ

Ahmet ULUSOY*
Burak ŞAHİNGÖZ**

THE IMPACT ON ECONOMIC PERFORMANCE OF FISCAL DISCIPLINE POLICIES IN TURKEY: A PERIODICAL ANALYSIS OF 1990-2015

Öz

Çalışmada, 1990-2015 yılları arasında Türkiye'de mali disiplin dönemlerinin belirlenmesi ve maliye politikalarının ekonomik etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Literatürde mali disiplin dönemleri, yapısal faiz dışı denge oranının yıllar itibarıyla değişimi anlamında kullanılan mali etkinin büyüklüğü esas alınarak belirlenmektedir. Araştırmada mali etkinin büyüklüğü dikkate alınarak mali disiplin dönemleri belirlenmiştir. Mali disiplin dönemlerinin ekonomik etkilerini analiz etmek amacıyla ortalama analiz yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, 2001 yılı öncesinde tespit edilen mali disiplin dönemlerinde daraltıcı, 2001 yılı sonrası tespit edilen mali disiplin dönemlerinde ise genişletici yönde etkilerin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mali Disiplin, Yapısal Faiz Dışı Denge, Mali Duruş, Mali Etki.

Abstract

In this study, it is aimed to ascertain fiscal discipline periods in Turkey between 1990 and 2015 and to analyze the economic effects of fiscal policies. According

* Prof. Dr., Beykent Üniversitesi, e-posta: ahmetulusoy@beykent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8407-2770>.

** Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, e-posta: buraksahingoz@ktu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4179-1609>.

İntihal Taraması: Bu makale intihal taramasından geçirilmiştir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Özgür Bayram Soylu).

Atıf: Ulusoy, A. ve Şahingöz, B. (2021), Türkiye'de Mali Disiplin Politikalarının Ekonomik Performansa Etkisi: 1990-2015 Dönemsel Bir Analiz, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), ss. 203-222.

<https://doi.org/10.11616/basbed.v21i60671.757727>

Makale Gönderim Tarihi: 25.06.2020

Makale Kabul Tarihi: 08.02.2021

to the literature, fiscal discipline periods are determined regarding the size of the fiscal impact that reflects the alteration in the structural primary balance ratio over the years. In this research, fiscal discipline periods are determined by taking the magnitude of the fiscal impact into account. Average analysis method is employed to investigate the economic effects of fiscal discipline periods. The following conclusion can be drawn from this study is that the effects of fiscal discipline are in the narrowing direction for the fiscal discipline periods before 2001 while they are in the expanding direction for the fiscal discipline periods after 2001.

Keywords: Fiscal Discipline, Structural Primary Balance, Fiscal Stance, Fiscal Impact.

1. Giriş

İktisat yazınında mali disiplin oldukça tartışmalı bir konudur. Keynesyen yaklaşım devletin efektif talebi etkilemek amacıyla ekonomiye müdahalesi üzerine kurgulanmıştır. Bu yaklaşıma göre genişletici (daraltıcı) maliye politikaları ekonomide toplam talebi artıracak (azaltacak) ve çıktı düzeyini artıracaktır (azaltacaktır). Bu karşın Rasyonel Beklentiler hipotezini savunanlar bireylerin rasyonel oldukları ve tam bilgiye sahip oldukları varsayımları altında uygulanacak olan maliye politikalarına karşın bireylerin ekonomik davranışlarını değiştireceğini ve maliye politikalarının etkin olmayacağını savunmaktadırlar. Dünya genelinde 1980 ve 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle mali disipline dayalı ekonomi politikaları uygulamaya konulmuştur. Uygulanan mali disiplin politikaları Keynesyen yaklaşımın ve rasyonel beklentiler hipotezinin öngörülene uygun olmayan sonuçlar doğurmuştur. Mali disiplin politikalarının ekonomi üzerindeki genişletici etkisi maliye politikalarının Keynesyen olmayan etkilerini gündeme getirmiştir. Bu durum genişletici mali daralma hipotezi olarak çalışmalara konu olmuş ve maliye politikalarının etkinliğine dair yeni bir tartışma penceresi açmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde mali disiplin uygulamalarının etkileri merak konusu olmaktadır. Çalışma kapsamında bu tartışmalardan yola çıkılarak Türkiye'de uygulanan mali disiplin politikalarının ekonomik etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Beş ana başlıktan oluşan çalışma kapsamında Türkiye'de mali disiplin dönemlerinin ekonomik etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Birinci kısımda maliye politikaların etkinliği ile ilgili teorik yaklaşımlar anlatılmıştır. İkinci kısımda mali disiplin tanımlanarak, mali disiplin göstergeleri belirtilmiş, çalışma için seçilmiş gösterge olan yapısal faiz dışı denge araştırılmış, mali etki ve mali duruş kavramları açıklanmıştır. Üçüncü kısımda mali disiplin dönemlerinin belirlenmesiyle ilgili literatür incelenmiştir. Dördüncü kısımda ise, yapısal faiz dışı denge oranının yıllar

itibari ile farkı şeklinde tanımlanan mali etki hesaplanarak mali disiplin dönemleri belirlenmiştir. Belirlenen mali disiplin dönemlerinde maliye politikalarının konjonktürel gelişmelerle uyumunu gösteren mali duruş analiz edilmiştir. Son olarak, ortalama analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada, mali disiplin uygulamalarının ekonomik etkileri analiz edilmiştir.

2. Teorik Yaklaşımlar

Maliye politikalarının etkinliği farklı görüşlerle değerlendirilmiştir. Bu kısımda Keynesyen yaklaşım, Rasyonel Beklentiler hipotezi, Ricardocu Denklik hipotezi ve Genişletici Mali Daralma hipotezinin uygulanacak olan maliye politikaları ile ilgili savları açıklanacaktır.

Keynesyen yaklaşım ekonominin eksik istihdamda olduğunu ve kendiliğinden dengeye gelmeyeceğini savunmuştur. Devlet müdahalesi ile ekonominin tam istihdama getirilebileceğini ileri sürmüştür. Bunun için yapılması gereken şey talebi arttıracak maliye politikaları uygulanmasıdır. Keynesyen yaklaşım kamu harcamalarının milli geliri artırıcı etkisini çarpan mekanizması ile açıklamaktadırlar. Çarpan mekanizmasına göre, marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak, kamu harcamalarındaki bir artış ya da vergilerdeki bir azalış şeklinde kendini gösteren mali genişleme, harcanabilir geliri etkileyerek özel tüketim harcamaları ile toplam çıktıyı artırmaktadır. Keynesyen yaklaşıma göre bireyler miyoptur. Bireylerin miyop olması cari kullanılabilir gelirlerinin tamamını harcama eğilimi içinde bulacakları anlamını taşır. Eksik istihdam ve miyop bireylerin varlığı varsayımı altında uygulanacak olan talep artırıcı maliye politikaları etkisini hemen gösterecektir. Bu yaklaşıma göre, uygulanacak genişletici (daraltıcı) maliye politikaları ekonomide genişletici (daraltıcı) yönde etki meydana getirecektir. (Eker ve Meriç: 2005, 270)

Keynesyen yaklaşımdan farklı olarak rasyonel beklentiler hipotezi maliye politikalarının etkin olmadığını savunmaktadır. Yaklaşımın en önemli varsayımı bireylerin tam bilgiye ve rasyonel beklentilere sahip olmasıdır. Bu varsayımlar neticesinde bireyler piyasadaki tüm bilgiyi elde etme ve rasyonel karar alma kapasitesine sahip oldukları için hata yapmayacaklardır. Bu varsayım, uygulanacak maliye politikalarının toplam talep ve çıktı üzerindeki etkinliğini sıfırlamaktadır. Ricardocu denklik hipotezinin arka planında yer alan teori de rasyonel beklentiler hipotezidir. Ricardocu denklik hipotezine göre genişletici maliye politikalarının finansmanı vergiler ya da borçlanma ile yapılması toplam talep üzerinde hiçbir etki meydana getirmeyecektir. Çünkü rasyonel bireyler cari tüketimlerini devletin harcamalarındaki değişimlere göre

ayarlayacaklardır. Devletin bir mali genişleme politikası izlemesi durumunda, yatırımcı ve tüketiciler izleyen dönemlerde mali daralma tedbirlerinin uygulanacağına ilişkin beklenti içine girmektedir. Bu beklenti, mali genişlemeye bağlı olarak kamu tasarruflarındaki azalmanın özel tasarruflardaki artmayla dengelenmesine neden olmaktadır. Böyle bir durumda, genişletici mali politikalara bağlı olarak gelirleri artan tüketiciler, artan gelirlerini tüketim yerine tasarrufa yöneltmekte; bu ise mali politikaların kısmen ya da tamamen etkisiz kalmasına neden olmaktadır. Bir baka deyişle maliye politikaları rasyonel tüketiciler söz konusu olduğu sürece etkisiz olacaktır (Dökmen, 2011: 296).

Maliye politikalarının etkinliğine dair tartışmalar 1990'lı yıllarda tekrar gündeme gelmiştir. Giavazzi ve Pagano (1990) çalışmalarında Danimarka ve İrlanda ülkelerinde uygulanan mali disiplin politikalarının ekonomide genişletici yönde etki yaptığını tespit etmişlerdir. Genişletici mali daralma hipotezi olarak bilinen bu hipotez yüksek borç yüküne sahip ülkelerde uygulanan daraltıcı maliye politikalarının ekonomide genişletici yönde etki göstereceği üzerine kuruludur. Ekonomide genişletici etkinin meydana gelmesi için kredibilite ve beklenti kanallarını olumlu yönde etkilemesi gerekir. Kamu borcu yüksek olan ülkelerde uygulanan mali disiplin programları ile yüksek düzeyde olan faiz oranları düşürülmekte, özel sektörün düşen faizler karşısında talebi artmaktadır. Diğer yandan uygulanan mali disiplin politikaları ile borçların sürdürülebilirliğine dair güven piyasaya verilmekte ve devlet borçlanma faizleri düşmektedir. Bu şekilde hem yatırım hem de tüketim harcamaları artış göstererek ekonomide canlanma sağlanmaktadır. Beklenti kanalı ise, yüksek borç seviyesinin olduğu bir ekonomide kalıcı ve istikrarlı mali disiplin politikaları uygulanarak ileride meydana gelebilecek vergi artışı beklentilerinin önlenmesidir. Bu şekilde bireylerin gelecekte elde etmeyi bekledikleri gelirin bugünkü değeri yükselecektir. Bireylerin geleceğe yönelik olumlu beklentileri bugünkü talebi ve dolayısıyla çıktı düzeyini artıracaktır (Özatay, 2012: 2-3).

3. Mali Disiplin Kavramı

Mali disiplin maliye literatüründe yerini almış önemli kavramlardan birisidir. Bu kavram en geniş hali ile devletin bir mali yıl içindeki gelirlerinin ve giderlerinin denk olması olarak ifade edilmektedir. Ancak geçmişte ortaya çıkan bütçe açıkları ve yüksek borç stokları ülkelerde denk bütçenin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bunun neticesinde mali disiplini sağlamak, sadece bütçede denkliğin elde edilmesi anlamından çıkarak daha esnek hale gelmiştir. Günümüzde mali disiplin kavramı daha çok

sürdürülebilir bir borç seviyesinin ve ölçülü bir bütçe açığının sağlanması olarak ifade edilmektedir (Hemming, 2003: 2).

Ülkelerin mali disiplin sağlamak için gösterdikleri çaba mali disiplini önemli bir araştırma konusu haline getirmiştir. Ancak öncelikle üzerinde durulması gereken konu ülkelerde mali disiplin uygulamasının mevcut ekonomik durum göz önüne alındığında ne kadar gerekli olduğudur. Geçmiş ülke deneyimleri makroekonomik göstergelerindeki aşırı bozulma neticesinde mali disiplin arayışına gidildiğini göstermektedir. Makroekonomik göstergelerde ve mali dengelerde meydana gelen bozulmalar mali disiplin sağlama çabasına yönlendirdiği gibi bu çabanın boyutu disiplin dönemlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur (Batum,2015: 7).

Mali disiplini ifade etmede en sık kullanılan gösterge bütçe dengesi olmaktadır. Ancak literatürde ayrı bir konumu olan mali disiplin dönemlerinin belirlenmesinde yapısal bütçe dengesi ve yapısal faiz dışı denge gibi göstergeler kullanılmaktadır. Bu dengeler mali disiplin dönemlerinin tespitinde en sık başvurulan göstergelerdir (Özatay, 2012: 1-2).

Yapısal bütçe dengesi bir ülkede uygulanan maliye politikaları hakkında bilgi vermektedir. Bütçe dengesi incelenerek uygulanan ihtiyari maliye politikalarının niteliğini, ne ölçüde daraltıcı ne ölçüde genişletici bir maliye politikası uygulandığını, tam olarak ortaya koyabilmek ancak GSYH'deki değişimlerin bütçe dengesi üzerindeki etkilerini nötrlemekle mümkündür. Maliye politikalarının niteliğini tam olarak belirlemek için bütçe dengesini ekonominin tam istihdam düzeyini esas alarak tanımlamak ve ölçmek gerekir. Dolayısıyla yapısal dengeye ulaşmak için bütçe dengesinin potansiyel GSYH'ye¹ oranlanması gerekmektedir (Şen ve diğerleri, 2007: 28). Bunun yanında yapısal denge mali etkinin ve dolayısıyla mali disiplin dönemlerinin tespitinde kullanılmaktadır. Literatürde yapısal bütçe dengesinden ziyade yapısal faiz dışı dengenin daha sık kullanıldığı görülmektedir (Hallet vd., 2012: 75). Çünkü sıfır esnekliğe sahip faiz giderlerinin kontrol edilememesi uygulanan maliye politikalarının yönünü tespit etmede daha az açıklayıcı olacaktır. Diğer yandan yapısal faiz dışı denge cari yılda uygulanan maliye politikaları ile birlikte geçmiş yılda uygulanan maliye politikalarının etkilerini de

¹ Tam istihdam düzeyini gösteren potansiyel GSYH'nin tespit edilebilmesi için Hodrick Prescott filtresi ($\lambda = 100$) kullanılmıştır.

barındırdığı için mali duruş tespitinde daha sağlıklı sonuçlar vermektedir (Çebi ve Özlale, 2012: 15).

Yapısal faiz dışı dengeye ulaşmak için öncelikle bütçe dengesinden faiz giderleri çıkartılmaktadır. İkinci aşamada tek seferlik mali işlemler² ayıklanır. Üçüncü aşamada ise ulaşılan dengede devresel düzeltme işlemi yapılır. Çalışma kapsamında yapısal faiz dışı denge German Council of Economic Experts (Alman Ekonomik Uzmanlar Konseyi) (1975) tarafından kullanılan yöntemle hesaplanmıştır. Bu yöntem hem gelir esnekliğini hem de harcama esnekliğini kullanmayı gerekli kılmakta gelirlerin nominal GSYH'ye, harcamaların da potansiyel GSYH'ye karşı birim esnek olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca belirtilen yöntemde baz yılı seçimi gerekli kılınmaktadır. Çalışma kapsamında baz yılı olarak 1992 yılı seçilmiştir. Yapısal faiz dışı dengenin hesaplanmasında kullanılan yöntem aşağıda tanımlanmıştır (Çebi, 2002 :2):

$$YFDD_t = (T_t - G_t) - (g_o Y_t^* - t_o Y_t) \quad (1)$$

YFDD_t = Yapısal Faiz Dışı Denge

G_t = Faiz Dışı Kamu Harcamaları

T_t = Kamu Gelirleri

g_o

= Baz yılı faiz dışı kamu harcamalarının potansiyel nominal GSYH'ye oranı

t_o

= Baz yılı kamu gelirlerinin nominal GSYH'ye oranı

Y_t = Nominal GSYH

Y_t^{*} = Potansiyel GSYH

(1) no.lu denklemde denklemin ilk kısmı t döneminde gerçekleşen faiz dışı dengeyi gösterirken, ikinci kısım devresel faiz dışı dengesini göstermektedir. Faiz dışı dengeden devresel faiz dışı dengenin çıkartılması ile yapısal faiz dışı dengeye ulaşılmaktadır. Yapısal faiz dışı denge konjonktürel etkilerden arındırılmış bir göstergedir. Dolayısıyla iradi maliye politikalarını temsil etmektedir. Yani gerçekleşen faiz dışı dengenin ne kadarının otomatik istikrarlandırıcılara bağlı olduğunu devresel faiz dışı

² Tek seferlik mali işlemler, bütçe dengesi üzerinde ihmal edilmeyecek büyüklükte etkisi olan, tekrarı olmayan yada takip eden yıllarda sınırlı etkiye sahip olan ve mali dengeyi etkileyen işlemler olarak tanımlanır (Bornhost vd., 2011: 30). Çalışma kapsamında tek seferlik mali işlemlerin belirlenmesinde program tanımlı faiz dışı denge dikkate alınmıştır.

denge, ne kadarının iradi maliye politikalarına bağlı olduğunu ise yapısal faiz dışı denge göstermektedir.

Burada dikkat edilecek husus, devresel etkinin baz alınan yıla göre maliye politikaları hakkında bilgi vermesidir. Bu nedenle, devresel etki dikkate alınarak analizlerin yapılması doğru sonuçlar vermeyebileceği için mali etki hesaplamalarına gerek duyulmaktadır.

Maliye politikalarının devresel hareketlerle uyumlu olup olmadığının belirlenmesi için ekonominin içinde bulunduğu durum tespit edilmelidir. Ekonominin içinde bulunduğu durumunun tespitinde üretim açığı³ kullanılmaktadır (Çebi ve Özlale, 2012: 15). Üretim açığının mali etki ile uyumu mali duruşu vermektedir. Mali duruşu tespit etmeden önce mali etki tespit edilmelidir. Mali etki yapısal faiz dışı dengede meydana gelen değişikliklerin toplam talebe olan etkilerini belirlemede önemli bir göstergedir. En basit şekli ile mali etki, cari dönem yapısal faiz dışı dengeden geçmiş dönemdeki yapısal faiz dışı dengenin çıkarılması ile hesaplanmaktadır (Çebi, 2002: 1).

Mali duruş, maliye politikalarının devresel hareketlerle uyumlu olup olmadığını gösterir. Yapısal faiz dışı dengede yapılacak hesaplamalarla elde edilen mali etki ile üretim açığı arasında zıt yönlü ilişkinin mevcut olması maliye politikalarının devresel hareketlerle uyumlu bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Zıt yönlü ilişki ile kastedilen bir değişken pozitif iken diğer değişkenin negatif değer taşımasıdır. Eğer tespit edilen değişkenler birbirleriyle aynı işareti alıyorsa bu durumda devresel hareketlerle uyumlu olmayan bir maliye politikası izlenmiş olacaktır (Huart, 2011: 2).Yapısal faiz dışı fazla verilmesi mali disiplin politikalarının uygulandığını, daha doğru bir ifade ile daraltıcı yönde maliye politikalarının uygulandığını gösterir. Ancak dönemler arasında yapısal faiz dışı fazlanın azalması mali disiplinden taviz verildiğini ya da genişletici yönde maliye politikalarının uygulandığını gösterir. Ortaya çıkan mali genişlemenin sonucunda Keynesyen beklentiler ekonomik büyümenin gerçekleşmesi yönünde olacaktır. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği varsayımı altında hesaplanacak üretim açığı pozitif değer olacaktır. Ekonomide, gerçekleşen üretim potansiyel üretimden fazla olduğunda üretim açığı pozitif değer alır. Dolayısı ile genişletici maliye

³ Üretim açığı ekonomideki fiili üretim seviyesi ile potansiyel üretim seviyesi arasındaki fark olarak tanımlanır (Saraçoğlu vd., 2014: 44). Üretim açığının oransal olarak tespit edilmesi için Potansiyel GSYH'ye bölünmesi gerekir. Bu anlamda, üretim açığının formülü $Açık=(Y-Y^*)/Y^*$ olarak ifade edilebilir. Y nominal GSYH'yi simgelerken Y* ise potansiyel GSYH'yi simgelemektedir.

politikalarının uygulandığı bir konjunktürde ekonomik genişleme de yaşanıyorsa maliye politikalarının devresel hareketlerle uyumlu olduğu söylenir.

4. Literatür

Mali disiplin dönemlerinin belirlenmesi o dönemlerde uygulanan maliye politikalarının amacına hizmet eden ekonomik sonuçlar verip vermediğinin analiz edilmesine yardımcı olur. Bu amaçla birçok araştırmada mali disiplinin belirlenen bir takım göstergelerle tanımı yapılmış ve bu dönemler belirlenmeye çalışılmıştır. Standart yaklaşımda mali disiplin dönemleri, yapısal faiz dışı dengede bir ila üç yıl arasındaki gelişmelere bakılarak tanımlanmaktadır (Kumar, 2007: 5).

Tablo 1: Mali Disiplin Dönemlerinin Belirlenmesine İlişkin Tanımlar

Yazar/ Yıl	Tanım 1	Tanım 2
Alessina ve Perotti (1996)	Bir yılda 1,5 puandan fazla iyileşme	İki yıl üst üste 1,25 puanlık iyileşme (Toplam 2,5 puanlık iyileşme)
Alesina ve Ardagna (1998)	Bir yılda 2 puanlık iyileşme	İki yıl üst üste 1,5puanlık iyileşme (Toplam 3 puanlık iyileşme)
Ahrend vd. (2006)	Bir yılda 1 puanlık iyileşme	İki yıl üst üste 0,5 puanlık iyileşme (Toplam 1 puanlık iyileşme)
Tsibouris vd. (2006)	Faiz dışı dengede ne	oranda olursa olsun gerçekleşen sürekli iyileşme
Ardagna (2007)	Bir yılda 2 puanlık iyileşme	İki yıl üst üste 1,5 puanlık iyileşme (Toplam 3 puanlık iyileşme)
Guicharh vd. (2007)	Bir yılda 1 puanlık iyileşme	İki yıl üst üste 0,5 puanlık iyileşme (Toplam 1 puanlık iyileşme)
Avrupa Komisyonu (2007)	Bir yılda 1,5 puanlık iyileşme	Üç yılda toplam 1,5 puanlık iyileşme
Barrios vd. (2010)	Bir yılda 1,5 puanlık iyileşme	Üç yılda toplam 1,5 puanlık iyileşme

5. Türkiye’de Mali Disiplin Dönemlerinin Tespiti

Literatür taramasında da ele alındığı gibi mali disiplin dönemlerinin tespitinde yapısal faiz dışı denge oranında ne miktarda bir değişimin gerekli olduğu araştırılmıştır. Yapısal faiz dışı dengedeki bu değişim mali etki olarak adlandırılır. Mali etki ve üretim açığının hesaplanmasıyla mali duruş tespiti mümkün olmaktadır. Tablo 2’de 1980-2015 yılları arasında

gerçekleşen mali etki, üretim açığı, mali duruş hesaplamaları yer almaktadır.

Mali etki büyüklükleri; 1994 yılında 4,5 puan, 1998 yılında 3,5 puan, 2000-2001 yıllarında toplam 3,9 puan ve 2010-2011 yıllarında toplam 1,7 puan olarak hesaplanmıştır. Ahrend vd. (2006), Tsibouris vd. (2006) ve Guichard vd. (2007) tanımları dikkate alınarak, 1994, 1998, 2000-2001, 2003-2005 ve 2010-2011 yılları mali disiplin dönemleri olarak tespit edilmiştir.

2003-2005 yıllarının mali disiplin dönemi olarak değerlendirilmesinin en önemli sebebi bu yıllarda yüksek düzeyde faiz dışı fazla verilmesi ve bu nedenle yıllar itibari ile mali etkide önemli bir değişimin olmamasıdır. Ancak dikkat edileceği üzere bu yıllarda yapısal faiz dışı dengede artış devam etmiştir. 2003-2005 yıllarının mali disiplin dönemi olarak belirlenmesinde Tsibouris vd. (2006) tanımı dikkate alınmıştır.

Mali disiplin dönemlerinin belirlendiği Tablo 2’de ayrıca maliye politikalarının konjonktürel hareketlerle uyumunu gösteren mali duruş tespit edilmiştir. Mali duruşun tespitinde üretim açığının mali etki ile arasındaki ilişki dikkate alınmaktadır.

1994 dönemde gerçekleşen 4,5 puanlık mali etki daraltıcı maliye politikalarının uygulandığını göstermektedir. Üretim açığı -4,7 puan olarak gerçekleşmesi ekonominin daraldığını göstermektedir.

Tablo 2: Mali Disiplin Dönemleri ve Mali Duruş

Yıl	FDD	Nominal GSYH	Potansiyel GSYH	YFDD	Mali Etki	Üretim Açığı	Mali Duruş
1990	0,4	0,5	0,5	0,8	-	1,7	-
1991	-1,1	0,8	0,8	-0,4	-1,2	-1,4	Ters Y.
1992	-0,5	1,5	1,5	0,0	0,4	0,5	Ters Y.
1993	-0,6	2,7	2,5	-0,7	-0,7	4,6	Aynı Y.
1994	2,8	5,2	5,6	3,8	4,5	-4,7	Aynı Y.
1995	2,5	10,4	10,6	3,2	-0,6	-1,4	Ters Y.
1996	1,3	19,9	19,5	1,7	-1,5	1,8	Aynı Y.
1997	0,1	38,8	36,7	0,0	-1,7	5,7	Aynı Y.
1998	3,4	70,2	66,7	3,5	3,5	5,3	Ters Y.
1999	1,5	104,6	106,5	2,2	-1,2	-1,7	Ters Y.
2000	4,3	166,7	164,6	4,8	2,5	1,2	Ters Y.
2001	5,0	240,2	261,3	6,1	1,4	-8,1	Aynı Y.
2002	3,4	350,5	373,7	4,4	-1,7	-6,2	Ters Y.
2003	4,1	454,8	480,7	5,0	0,6	-5,4	Aynı Y.
2004	4,7	559,0	564,6	5,3	0,3	-1,0	Aynı Y.
2005	5,8	648,9	632,1	6,2	0,9	2,7	Ters Y.
2006	5,5	758,4	722,1	4,4	-1,7	5,0	Aynı Y.
2007	4,2	843,2	800,3	2,6	-1,8	5,4	Aynı Y.
2008	3,5	950,5	933,9	2,2	-0,4	1,8	Aynı Y.
2009	0,1	952,6	1023,7	-0,1	-2,2	-6,9	Ters Y.
2010	0,8	1098,8	1125,6	0,3	0,4	-2,4	Aynı Y.
2011	1,9	1297,7	1270,9	1,6	1,3	2,1	Ters Y.
2012	1,3	1416,7	1411,5	0,8	-0,8	0,4	Aynı Y.
2013	2,0	1567,2	1555,1	1,4	0,6	0,8	Ters Y.
2014	1,5	1747,3	1747,0	1,0	-0,4	0,0	Aynı Y.
2015	1,6	1953,6	1941,6	1,0	0,0	0,6	Nötr

Not: FDD= Faiz Dışı Denge/GSYH(1990-2005 döneminde konsolide bütçe dengesi, 2006- 2015 döneminde ise merkezi yönetim bütçe dengesi kullanılmıştır),

YFDD= Yapısal Faiz Dışı Denge/Potansiyel GSYH olarak kısaltılmıştır. Üretim açığı sabit fiyatlarla GSYH'nin kullanılması ile hesaplanmıştır.

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; TÜİK

1998 döneminde mali etki 3,5 puan ve üretim açığı 5,3puan olarak gerçekleşmiştir. Üretim açığına bakıldığında maliye politikalarının konjonktürle uyumlu olmadığını söylemek mümkündür.

2000-2001 döneminde mali etki toplamda 3,9puan olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında üretim açığı yüzde 1,2 olurken 2001 yılında yüzde -8,1 olarak gerçekleşmiştir. Dönem genel olarak ele alındığında ekonominin daralma içinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle daraltıcı maliye politikalarının konjonktürel hareketlerle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

2003-2005 döneminde toplam mali etki 1,8 puandır. Dönemde üretim açığı genel olarak negatif seyretmekle birlikte sürekli bir iyileşme gerçekleşmiştir. Bu iyileşmenin nedenleri olarak bu dönemdeki yoğun özelleştirmeler ve buradan elde edilen ilave gelirler, 5018 sayılı Kanun, 4749 sayılı Kanun gibi bazı önemli yasal düzenlemeler de etkili olmuştur.

2010-2011 dönemi küresel durgunluğa sebep olan krizin hemen sonrasında Türkiye'de daraltıcı yönde maliye politikalarının uygulandığını göstermektedir. Mali etki dönemde yüzde 1,7 olarak gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde üretim açığının 2010 yılında negatif (-2,4) 2011 yılında pozitif (2,1) değer aldığı görülmektedir.

6. Mali Disiplin Uygulamalarının Ekonomik Performans Üzerindeki Etkisi

Mali disiplin dönemlerinin ekonomik etkilerini analiz edebilmek için iki farklı yöntem karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; ortalama analiz ve parametrik tahmindir. Ortalama analiz yöntemine başvurulurken öncelikle mali disiplin dönemi belirlenir ve belirlenen mali disiplin dönemlerinin öncesi ve sonrasındaki ekonomik göstergelerin gelişimine bakılır. Bu yöntemde; belirlenen mali disiplin dönemlerinin iki yıl öncesi ve iki yıl sonrasının ortalama rakamları analize katılarak ekonomik göstergeler için alınır. Eğer belirlenen mali disiplin dönemi de bir yıldan fazla bir süreyi kapsıyorsa, bu dönemin de ortalama rakamı alınır. Parametrik tahmin yöntemi ise, tüm veri göstergeler kullanılarak ana değişkenlerin korelasyonları ve doğrusal regresyonları üzerine kurulur. Ortalama analiz bir yıldan fazla süren mali disiplin dönemlerini de kapsarken parametrik analiz bu dönemlerin seçimiyle ilgili herhangi bir ölçüt ortaya koymaz.

Ayrıca ortalama analiz ile çok sayıda ekonomik değişken eş zamanlı olarak incelenebilir.(Mulas-Granados, 2005: 66-67).

Çalışma kapsamında 5 mali disiplin dönemi tespit edilmiştir. Belirlenen mali disiplin dönemlerinin, ortalama analiz yöntemi kullanılarak, ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Tablo 3 tüm mali disiplin dönemlerinde ekonomik değişkenlerin nasıl şekillendiğini göstermektedir. Belirlenen mali disiplin dönemleri ayrı ayrı değerlendirilerek ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken Giavazzi ve Pagano (1996) ve Özatay (2012)'ın çalışmalarından farklı olarak, belirlenen mali disiplin dönemleri ayrı ayrı ele alınıp incelenmiş ve Tablo 4'te gösterildiği üzere bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Mali Disiplin Dönemlerinde Ekonomik Performans

	GSYH	ÖT	KT	İÖ	EO	FO	KBS	EMBI	VIX
1994 Dönemi									
Öncesinde(a)	7.0	5.9	6.7	8.8	68.1	87.7	34.7		13.5
Sırasında(b)	-5.5	-5.4	-5.5	8.6	105.2	164.4	46.1		14.1
Sonrasında(c)	7.1	6.7	5.5	7.1	84.8	128.6	37.5		14.7
Fark: (b) – (a)	-12.5	-11.3	-12.2	-0.2	37.1	76.7	11.4		0.6
(c) – (a)	0.1	0.8	-1.2	-1.7	16.7	40.9	2.8		1.2
1998 Dönemi									
Öncesinde(a)	7.3	8.4	6.4	6.7	83.6	131.2	37.2	365	20.1
Sırasında(b)	3.1	0.6	7.8	6.9	84.6	122.5	34.9	548.7	26.2
Sonrasında(c)	1.7	3.0	4.8	7.1	59.9	73.8	43.3	561.3	24
Fark: (b) – (a)	-4.2	-7.8	1.5	0.2	1	-8.7	-2.3	183.7	6.1
(c) – (a)	-5.6	-5.5	-1.5	0.4	-23.7	-57.4	6.1	196.3	3.9
2000-2001 Dönemi									
Öncesinde(a)	0.2	0.4	5.9	7.3	74.6	116	39.8	568.5	25.4
Sırasında(b)	0.6	-0.4	2.3	7.5	54.7	67.1	60.5	712.4	24.5
Sonrasında(c)	5.8	7.5	1.6	10.4	33.3	54.4	68.6	689,5	24.1
Fark: (b) – (a)	0.4	-0.7	-3.6	0.2	-19.9	-48.9	20.7	143.9	-0.9
(c) – (a)	5.6	7.1	-4.3	3.1	-41.3	-61.6	28.8	121	-1.3
2003-2005 Dönemi									
Öncesinde(a)	0.3	-0.9	2.4	9.4	49.7	80	75.9	821,6	26
Sırasında(b)	7.7	9.7	2.0	10.6	12.8	29.2	58.3	417.4	16.6
Sonrasında(c)	5.8	5.1	7.5	10.3	9.2	18.5	43.4	218.5	15.1
Fark: (b) – (a)	7.4	10.6	-0.4	1.2	-36.9	-50.8	-17.6	-404.2	-9.4
(c) – (a)	5.5	6.0	5.1	0.9	-40.5	-61.5	-32.5	-603,1	-10.9
2010-2011 Dönemi									
Öncesinde(a)	-2.1	-1.3	4.8	12.5	8.4	16	44.5	375.2	31.6
Sırasında(b)	9	7.2	3.3	10.9	7.6	8.6	42.3	240.7	23.7
Sonrasında(c)	3.2	2.3	6.3	9.5	8.2	8.3	37.4	259.8	16.5

Fark: (b) – (a)	11.1	8.5	-1.4	-1.6	-0.8	-7.4	-2.2	-134.5	-7.9
(c) – (a)	5.3	3.6	1.6	-3	-0.2	-7.7	-7.1	-115.4	-15.1

Not: GSYH: Reel GSYH(% değişim), ÖT: Özel Tüketim(% değişim), KT: Kamu Tüketimi(% değişim), İO: İşsizlik Oranı(%), EO: Tüketici Enflasyon Oranı(%), FO: Devlet İç Borçlanma Senedi gösterge faizi(%), KBS: Kamu Borç Stoku/GSYH, EMBI: JP Morgan Yükselen Piyasalar Tahvil Getiri Endeksi, VIX: Cboe Oynaklık Endeksi olarak kısaltılmıştır.

Kaynak: World Bank; OECD; Hazine ve Maliye Bakanlığı; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Investing verileri yazar tarafından yapılan hesaplamalar ile sunulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde 2001 öncesi mali disiplin dönemleri ile 2001 sonrasındaki dönemlerinde farklı etkilerin meydana geldiği görülmektedir. 1994, 1998 ve 2000-2001 mali disiplin dönemlerinde reel GSYH genel olarak azalış göstermiştir. Yine bu dönemlerde özel tüketim harcamaları ve kamu tüketim harcamaları da azalmıştır. Ayrıca 2001 öncesi dönemde Türkiye'nin iflas riskini gösteren EMBI getiri farkı (bir yükselen piyasa ekonomisi hazinesinin yabancı para cinsinden çıkardığı tahvilin getirisi ile aynı vade ve aynı para birimi cinsinden ABD Hazine'sinin çıkardığı tahvilin getirisi arasındaki farktır. Bu fark ne kadar yüksekse, o ülkenin kredi riski de o kadar yüksek olmaktadır. Özatay, 2012: 4-5) oldukça yüksek seyretmekte ve VIX endeksinin (Piyasada risk ve oynaklık beklentisini ölçer. Bu endeks yatırımcıların yatırım kararını vermesinde oldukça etkilidir.) yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. Ancak 2003-2005 ve 2010-2011 mali disiplin dönemleri sırasında reel GSYH önemli ölçüde artmıştır. 2001 öncesi dönemlerden farklı olarak bu dönemlerde özel tüketim harcamaları da artış eğilimi göstermiştir. Ayrıca bu dönemde Türkiye'nin kredi riski azalırken küresel piyasalardaki oynaklık azalmıştır. Bu durum ülkeye gelen sermaye akışının artmasını sağlamıştır.

Mc Dermott ve Wescott (1996), Mulas-Granados (2005) ve Yüksel ve Pınar (2015) mali disiplin dönemlerinin ekonomik etkilerini analiz ederken, tespit ettikleri tüm mali disiplin dönemlerinin öncesinde, sırasında ve sonrasında meydana gelen değişimleri ortalama analiz yöntemi ile analiz etmişlerdir. Tablo 3'te her bir dönem ayrı ayrı değerlendirilmiş ve ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Tablo 4'te farklı olarak tüm mali disiplin dönemlerinin etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Ancak 2001 öncesi ve sonrasında Tablo 3'te de sunulduğu üzere bir takım farklı gelişmeler görüldüğü için 1994, 1998 ve 2000-2001 mali disiplin dönemleri 2003-2005 ve 2010-2011 mali disiplin dönemlerinden ayrı analiz edilmiştir.

Tablo 4: 2001 Öncesi ve Sonrası Mali Disiplin Dönemlerinde Ekonomik Performans

	2001 Öncesi Mali Disiplin Dönemleri		
	Öncesinde	Sırasında	Sonrasında
Reel GSYH (% değişim)	4.7	-0.3	4.8
Özel Tüketim (% değişim)	4.9	-1.4	5.7
Kamu Tüketimi (% değişim)	6.1	1.7	4.7
İşsizlik Oranı (%)	7.6	7.6	8.2
Enflasyon Oranı (%)	75.3	74.8	59.3
Faiz Oranı (%)	111.6	105.3	85.6
Kamu Borç Stoku Oranı	37.2	50.5	49.8
EMBI Spreads	500.7	618	655.7
XIV	19.6	22.3	20.9
	2001 Sonrası Mali Disiplin Dönemleri		
	Öncesinde	Sırasında	Sonrasında
Reel GSYH (% değişim)	-0.9	8.2	4.5
Özel Tüketim (% değişim)	-1.1	8.7	3.7
Kamu Tüketimi (% değişim)	3.6	2.5	6.9
İşsizlik Oranı (%)	10.9	10.7	9.9
Enflasyon Oranı (%)	29.0	10.7	8.6
Faiz Oranı (%)	48.0	21.0	13.4
Kamu Borç Stoku Oranı	60.2	51.9	40.4
EMBI	598.4	346.7	239.15
XIV	28.8	19.44	15.8

Not: World Bank; OECD; Hazine ve Maliye Bakanlığı; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Investing verileri yazar tarafından yapılan hesaplamalarla sunulmuştur.

Tablo 4'te reel GSYH'deki değişime bakıldığında, göstergelerin 2001 yılı öncesi ve sonrasında farklı seyrettiği görülmektedir. Tabloya göre, 2001 öncesi mali disiplin dönemlerinde ekonomi daralmıştır. 2001 sonrası mali disiplin dönemlerine baktığımızda ise ekonominin genişlediği görülmektedir. Bu durumda 2001 yılından sonra uygulanan mali disiplin politikaları sonucunda klasik akımın vurguladığı genişletici mali daralma hipotezinin geçerli olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Hipotezin geçerli olup olmadığını Durkaya (2012), Erdoğan (2007) ve Akıncı ve Tuncer (2016) yapmış oldukları parametrik çalışmalarda kamu harcamaları ile özel tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi (dışlama etkisinin olup olmadığını) analiz ederek tespit etmişlerdir. Bu nedenle bu çalışmada da kamu tüketimi ile özel tüketim arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. 2001 öncesi mali disiplin dönemlerinde kamu tüketim harcamaları azalırken, paralel olarak özel tüketim harcamaları da azalış göstermektedir. Bu durum Keynesyen (daraltıcı politikaların daraltıcı etkisi) politikalarla tutarlı sonuçlar vermektedir. 2001 sonrası mali disiplin dönemlerinde kamu

tüketim harcamaları azalırken, özel tüketim harcamaları artış göstermektedir. Bu durum, 2001 yılından sonraki gelişmeler incelendiğinde Türkiye’de Keynesyen olmayan genişletici mali daralma hipotezinin geçerli olabileceğini göstermektedir.

Bulgular Özatay (2012)’ın çalışmalarıyla da örtüşmektedir. Özatay 2003-2005 mali disiplin döneminin 2001 yılı öncesinde tespit ettiği mali disiplin dönemlerinden farklılık gösterdiğini tespit etmiş ve bu dönemde güvenin arttığını ve mali disiplinin ekonomik büyümeyi desteklediğini söylemiştir. Ayrıca, Yücel ve Pınar (2015) çalışmalarında 2001 öncesi mali disiplin dönemlerinin Keynesyen etki gösterdiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde 2001 öncesi sonrası dönemlerinde piyasaya duyulan güvenin farklılık gösterdiği görülmektedir. 2001 yılından önce EMBI endeksi mali disiplin dönemlerinde yüksek seyrederken, küresel piyasalarda sermaye hareketliliğini gösteren XIV endeksi de yüksek seyretmektedir. Ancak 2001 sonrası mali disiplin dönemlerinde hem piyasaya olan güven artmış hem de sermaye hareketlerinde canlılığı artıran XIV endeksi düşüş göstermiştir. Dolayısıyla 2001 yılı sonrasında gösterilen mali disiplin başarısının önemli belirleyicilerinden birisi küresel piyasalardaki hareketlilik ve Türkiye piyasalarına duyulan güvendedeki artış olmuştur.

Diğer yandan Durkaya (2012) ve Erdoğan (2007) yaptıkları zaman serisi analizlerinde (yıllar sırasıyla 1980-2011 ve 1987-2006 arasında alınmıştır) Keynesyen olmayan genişletici mali daralma hipotezinin geçersiz olduğu sonucuna ulaşırlarken, Akıncı ve Tuncer (2016), 2006-2016 yılları arası analiz ettiği çalışmalarında genişletici mali daralma hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları, sadece 2001 sonrası dönem verilerini analiz eden Akıncı ve Tuncer (2016)’in çalışmalarıyla uyumlu olmaktadır. Akıncı ve Tuncer (2016) Keynesyen olmayan genişletici mali daralma hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İşsizlik oranı mali disiplin dönemlerinde önemli değişiklik göstermemiştir. Tablo 4’te mali disiplin dönemlerine bakıldığında işsizlik oranının hemen hemen aynı düzeyde kaldığı görülmektedir. 2001 öncesi dönemde genel olarak, mali disiplin döneminden sonra da işsizlik oranı artış gösterirken, 2001 sonrası mali disiplin dönemlerinde, mali disiplin sonrasında işsizlik oranları azalış göstermiştir. Bu noktada dikkat çeken husus; reel GSYH oranının yüksek olduğu 2001 sonrası dönemde dahi işsizlik oranının yüksek olmasıdır. 2001 yılından sonra yüksek büyüme rakamları gerçekleşirken dahi işsizliğin artması istihdamsız büyüme olarak adlandırılmıştır. İstihdamsız büyümenin sebeplerinden birisi, 2001 yılından itibaren ucuz dış kredi olanağı sayesinde dış borçlanmanın artması

ve bu borçların ara malı ve yatırım malları ithalatını karşılamak için kullanılmasıdır. Döviz kurlarındaki ucuzluk nedeniyle ulusal piyasalarda sermaye girdisinin ithalat maliyetlerinin ucuzluğu, sanayi üreticisini ithal edilmiş ara malı ve yatırım mallarını yerli üretime ve genelde iş gücüne karşı ikame etmeye yönlendirmiştir. Bu nedenle istihdam yaratmakta yetersizlikler yaşanmıştır (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 54-58).

Enflasyon oranındaki değişimler istikrarlı bir seyir izlemektedir. Tablo 4'te 2001 öncesi ve sonrası mali disiplin dönemlerinde enflasyon oranının azaldığı görülmektedir. Enflasyon oranındaki azalış mali disiplin dönemi sonrasında süreçte de devam etmektedir. Bunun sebebi, kamu harcamalarındaki azalışa ve kamu gelirlerindeki artışa bağlı olarak açıklanabilir. 2001 yılından sonra enflasyon oranının düşüş yaşanmasının önemli sebepleri arasında 2001 yılında 1211 sayılı TCMB Kanununda Hazineye kısa vadeli avansın yasaklanması, 2002 yılından itibaren TCMB'nin fiyat istikrarını sağlamak amacıyla enflasyon hedeflemesine geçmesi, 2002 yılından itibaren 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile "borçlanma limiti" kuralı getirilmesi başta olmak üzere borçlanmayı sınırlandırmak amacıyla getirilen hükümlerin olması sayılabilir.

Ayrıca işsizlik oranının yüksek seviyelerde seyrettiği göz önüne alındığında, bu durumun toplam talebi olumsuz etkileyerek fiyat düşüşlerine neden olduğu söylenebilir.

Çalışmada devlet iç borçlanma senedi faiz oranı gösterge olarak alınmıştır. Tablo 4 incelendiğinde tüm mali disiplin dönemlerinde faiz oranlarının baskı altına alındığı görülmektedir. Kamu borç stokundaki değişim ise dönemler itibarı ile farklılık göstermektedir. 2001 öncesi mali disiplin dönemlerinde kamu borç stoku artmış ancak 2001 sonrası mali disiplin dönemlerinde azalmıştır. 2001 sonrasında kamu borç stokundaki azalışla faiz oranlarındaki azalış paralellik göstermiştir. Nitekim Batum (2015) bulgularına göre; 1994, 1998, 2000-2001 mali disiplin dönemlerinde mali sürdürülebilirlik çabaları başarısız olurken, 2003-2005 mali disiplin dönemlerinde kamu borç stoku/ GSYH oranı azaltılmış ve ayrıca mali sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Kamu borç stokundaki oransal azalışın ilk sebebi mali disiplin politikalarının başarısına bağlanırken, ikinci sebep olarak, 2001 sonrasında mali disiplin dönemlerinde gerçekleşen yüksek büyüme oranları gösterilebilir. Bu dönemlerde gerçekleşen yüksek ekonomik büyüme oranları miktar olarak artan kamu borç stokunun oransal olarak düşmesine neden olmuştur.

7. Sonuç

Mali disiplinin ekonomik etkileri oldukça tartışılan bir konu olmaktadır. Keynesyen yaklaşım mali disiplin uygulamalarının ekonomide daraltıcı yönde etki göstereceğini savunurken, klasik yaklaşım mali disiplin uygulamalarının genişletici etki meydana getirebileceğini savunmaktadır. Çalışmada Türkiye'deki daraltıcı maliye politikalarının etkileri araştırılmıştır.

Literatürde mali disiplin dönemlerinin belirlenmesiyle ilgili birçok çalışma mevcuttur. Çalışma kapsamında, Ahrend vd. (2006), Tsibouris vd. (2006) ve Guichard vd. (2007) tanımları dikkate alınarak yapılan hesaplamalar neticesinde 1994, 1998, 2000-2001, 2003-2005 ve 2010-2011 dönemleri Türkiye'de mali disiplin dönemleri olarak belirlenmiştir.

1994 ve 2000-2001 mali disiplin dönemleri konjonktürel hareketlerle uyumlu iken, 1998, 2003-2005 ve 2010-2011 mali disiplin dönemlerinin konjonktürel hareketlerle uyumlu olmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye'de mali disiplin sağlandığı dönemlerde ekonomik gelişmeler 2001 yılı öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 2001 yılı öncesi tespit edilen mali disiplin dönemlerinde reel GSYH azalırken, özel tüketim harcamaları ve kamu tüketim harcamaları da azalmaktadır. Bu durumda 2001 yılı öncesi dönem için daraltıcı maliye politikalarının daraltıcı etki (Keynesyen etki) gösterdiği söylenebilir. 2001 yılı sonrası tespit edilen mali disiplin dönemlerinde ise reel GSYH artmaktadır. Yine bu dönemde kamu tüketim harcamaları azalırken, özel tüketim harcamaları artmaktadır (dışlama etkisi söz konusu olmaktadır). Bu durumda Keynesyen olmayan genişletici mali daralma hipotezinin 2001 sonrası dönemde geçerli olduğu söylenebilir. Belirlenen tüm mali disiplin dönemlerinde işsizlik oranında ciddi bir değişim yoktur. Yine tüm mali disiplin dönemlerinde enflasyon ve faiz oranları baskı altına alınmıştır. Kamu borç stoku oranının gelişimi 2001 yılı öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 2001 yılı öncesinde mali sürdürülebilirlik sağlanamamış, 2001 sonrasında kamu borç stokunun GSYH içindeki payı azalmış ve mali sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Son olarak 2001 yılı öncesine yerel piyasaya olan güven düşük ve küresel piyasalardaki hareketlilik düşük olmaktadır. Ancak 2001 yılı sonrasında hem yerel piyasalara olan güven artmış hem de küresel piyasalardaki canlılık artmıştır.

Kaynaklar

Akıncı, A. ve Tuncer, G. (2016), Kamu Harcamaları ile Özel Tüketim Harcamaları Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8, 35-55.

- Ahrend, R., Cate P. ve Price, R. W. R. (2006), Interactions Between Monetary and Fiscal Policy: How Monetary Conditions Affect Fiscal Consolidation, *OECD Economics Department Working Papers*, 521, 1-44.
- Alesina, A. ve Ardagna, S. (1998), Tales of Fiscal Adjustment, *Economic Policy*, 13 (27), 489-585.
- Alesina, A. ve Perotti, R. (1996), Fiscal Adjustment in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects, *IMF*, 5730 (2), 1-44.
- Ardagna, S. (2007), Determinants and Consequences of Fiscal Consolidations in OECD Countries, *Harvard University*, 1-26.
- Avrupa Komisyonu. (2007), Lessons from Successful Fiscal Consolidations, *Public Finances in EMU*, 3, 193-237.
- Barrios, S., Langedjik, S. ve Pench, L. (2010), EU Fiscal Consolidation after The Financial Crisis Lessons from Past Experiences, *European Commission Economic Papers*, 418, 1-45.
- Batum, H. T. (2015), Türkiye’de Mali Konsolidasyon, *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları 2015*, 3, 1-22.
- Bornhost, F., Fedelino, A., Dobrescu, G. ve Gottschalk, J. (2011), When and How to Adjust Beyond The Business Cycle? A Guide to Structural Fiscal Balance, *IMF Technical Notes and Manuals*, 11(2), 1-46.
- Çebi, C. ve Özlale, Ü. (2012), Türkiye’de Yapısal Bütçe Dengesi ve Mali Duruş, *İktisat İşletme ve Finans*, 27 (310), 9-38.
- Çebi, C. (2002), Kamu Kesimi İtibariyle Mali Etki Hesaplaması: Türkiye Uygulaması, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği*, 2, 1-11.
- Durkaya, M. (2012), Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Özel Tüketim İlişkisi, *Maliye Dergisi*, 162, 118-129.
- Dernberg, T.F. (1975), Fiscal Analysis in the Federal Republic of Germany: The Cyclically Neutral Budget, *IMF Staff Papers*, 22, 825-857.
- Dökmen, G. (2011), Maliye Politikalarının Etkinliğine Yönelik Paradigmalar: Literatür İncelemesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 291-316.

- Eker, A. ve Meriç, M. (2005), Devlet Borçları, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, L. (2007), Genişletici Mali Daralma Hipotezi: Türkiye Uygulaması, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 117-132.
- Giavazzi, F. ve Pagano, M. (1990), Can severe fiscal contractions be expansionary? Tales of two small European countries. *NBER macroeconomics annual*, 5, 75-111.
- Giavazzi, F. ve Pagano, M. (1996), Non-Keynesian Effects of Fiscal Policy Changes: International Evidence and the Swedish Evidence, *Swedish Economic Policy Review*, 3, 67-103.
- Guichard, S., Kennedy, M., Wurzel, E. ve Andre, C. (2007), What Promotes Fiscal Consolidation: OECD Country Experiences, *OECD Economics Department Working Papers*, 553.
- Hallet, A., Kattai, R. ve Lewis, J. (2012), How Reliable Are Cyclically Adjusted Budget Balances In Real Time?, *Contemporary Economic Policy*, 30 (1), 75-92.
- Hemming, R. (2003), Policies to Promote Fiscal Discipline, *IMF Fiscal Affairs Department*, 2, 1-19.
- Huart, F. (2011), Has Fiscal Discretion During Good Times and Bad Times Changed in The Euro Area Countries?, *Economics Bulletin*, 31 (1), 404-415.
- Kumar, M., Leigh, D. ve Plekhanov, A. (2007), Fiscal Adjustments: Determinants and Macroeconomic Consequences, *IMF Working Paper*, 7 (178), 1-38.
- Kolsuz, G. ve Yeldan, E. (2014), 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 40 (1), 49-66.
- McDermott, C. ve Wescott, R. F. (1996), An Ampirical Analysis of Fiscal Adjustments, *IMF Staff Paper*, 43 (4), 725-753.
- Mulas-Granados, C. (2005), Fiscal Adjustments and the Short-Term Trade-Off between Economic Growth and Equality. *Revista de Economia Publica*, 172 (1), 61-92.
- Özatatay, F. (2012), Mali Disiplin ve Büyüme: Türkiye Deneyimi, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2012/110, 1-11.

- Saraçoğlu, B., Yiđit, Ö. ve Koçak, N. A. (2014), Türkiye İçin ıktı Açığı Tahmininde Alternatif Yöntemler, *Business and Economics Research Journal*, 5 (3),43-65.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2007), *Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası: Teori Ve Türkiye Uygulaması*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara: Orion Kitapevi.
- Tsibouris, G.,Horton, M. A., Maliszewski, W. ve Flanagan, M. (2006), Experience with Large Fiscal Adjustments, *IMF Occasional Paper*, 246, 1-44.
- Yüksel, C. ve Pınar, A. (2015), Türkiye’de Ortodoks Mali Uyum Dönemleri ve Ekonomik Etkileri, *Maliye Dergisi*, 169, 70-96.